

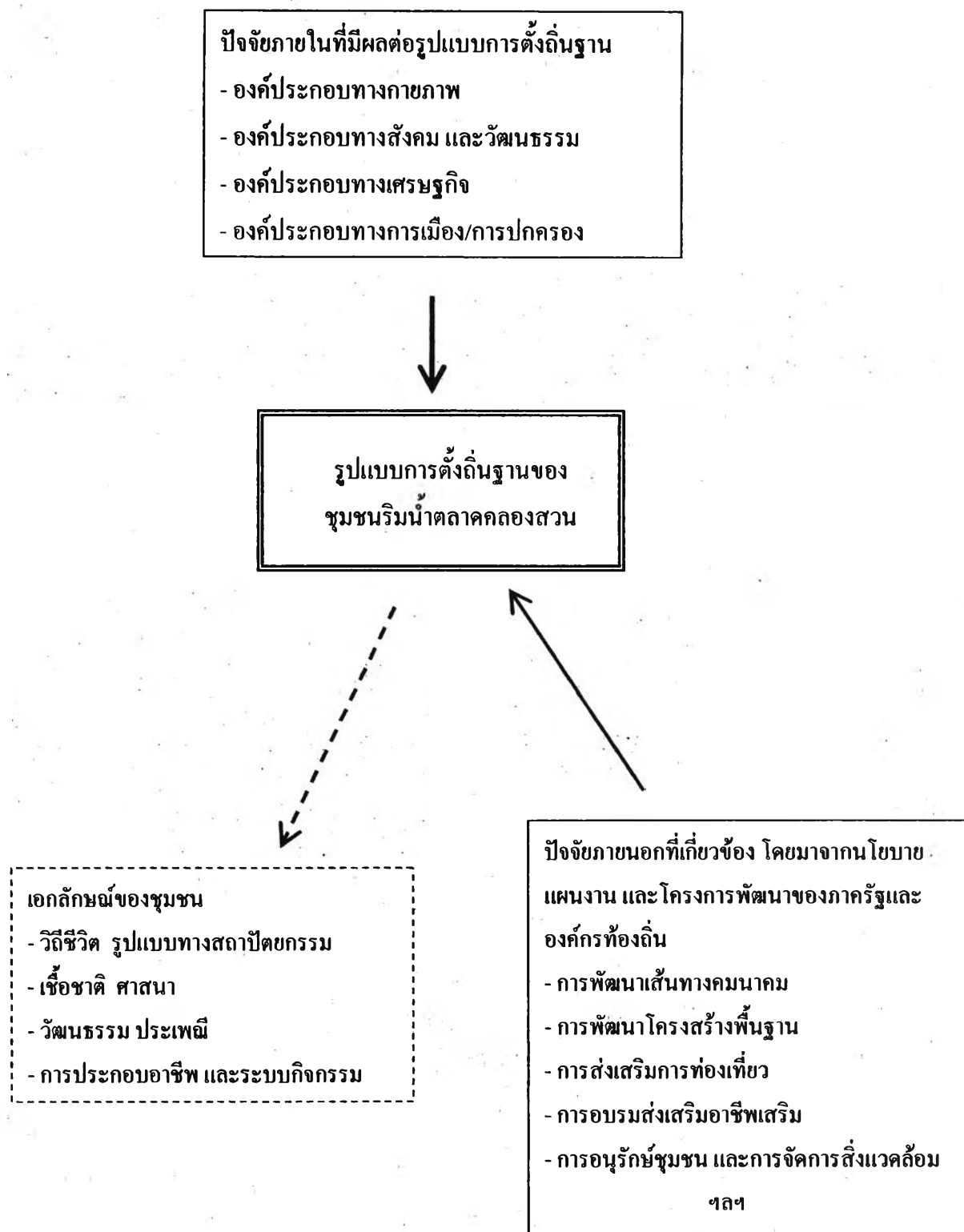
บทที่ 3

ระเบียบวิธีการวิจัย

3.1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

การที่จะสร้างกรอบแนวคิดในการวิจัย มีความจำเป็นอย่างยิ่งในการทบทวนแนวความคิดต่างๆ ซึ่งได้นำเสนอไว้ในบทที่ 2 ที่เป็นกล่าวถึงทฤษฎี แนวคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อที่จะนำผลที่ได้มาเป็นแนวทางในการสร้างกรอบแนวความคิดในการวิจัยที่มีความเหมาะสมกับลักษณะที่ปรากฏอยู่จริงของพื้นที่ศึกษาต่อไป

โดยกรอบแนวคิดในการวิจัยที่แสดงในแผนภูมิ 3.1 เป็นการอธิบายถึงรูปแบบการตั้งถิ่นฐานของชุมชนริมน้ำที่ได้รับอิทธิพลจากองค์ประกอบในทางด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นทางกายภาพ ทางสังคมและวัฒนธรรม ทางเศรษฐกิจ และทางการเมืองหรือการปกครอง โดยที่องค์ประกอบทั้งหมดนี้มีส่วนสำคัญที่ก่อให้เกิดรูปแบบการตั้งถิ่นฐานขึ้น ซึ่งก็รวมทั้งชุมชนริมน้ำตลาดคลองสวนด้วย โดยที่องค์ประกอบทางกายภาพเป็นตัวกำหนดถึงรูปแบบทางกายภาพของชุมชนที่ต้องอยู่ติดกับแหล่งน้ำ อันได้แก่ คลองประเวศน์บุรีรมย์ คลองพระยานาคราช และคลองแขวงกลันบน ส่วนองค์ประกอบทางสังคมและวัฒนธรรมจากกลุ่มคนที่เข้ามาอยู่อาศัยและตั้งถิ่นฐานได้ทำการประกอบอาชีพ โดยที่อาศัยประโยชน์จากพื้นที่ที่มีความเหมาะสมทางการเพาะปลูก ซึ่งก็เป็นที่มาของการประกอบอาชีพเกษตรกรรม รวมทั้งจากแหล่งน้ำก็ทำให้มีการประมงขึ้น กลายเป็นรูปแบบของการตั้งถิ่นฐานที่เป็นเอกลักษณ์ทางสังคมของชุมชนริมน้ำที่ใหญ่แล้วก็จะจะเป็นชุมชนที่เน้นหนักไปทางด้านการประกอบอาชีพดังกล่าวข้างต้น ต่อมาองค์ประกอบทางเศรษฐกิจ มีส่วนในการเกิดรูปแบบการค้าขายและการท่องเที่ยวในปัจจุบัน ซึ่งรูปแบบเหล่านี้มีส่วนทำให้เกิดลักษณะเฉพาะขึ้น การมีตลาดน้ำ หรือศูนย์กลางการค้าทางน้ำก็ทำให้รูปแบบการตั้งถิ่นฐานของชุมชนริมน้ำมีความเด่นชัดของพื้นที่และกลุ่มคนมากขึ้น และในองค์ประกอบทางการเมืองการปกครองก็มีการทำให้เห็นได้ถึงขอบเขตที่ชัดเจนของการตั้งถิ่นฐานมากยิ่งขึ้น การมีหน่วยงานเข้ามาดูแลทำให้รูปแบบการตั้งถิ่นฐานที่เกิดขึ้นมีลักษณะที่แตกต่างกันมากขึ้น มีความหลากหลายมากขึ้นจากเดิม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน เช่น ถนน ก็ทำให้เกิดรูปแบบของการตั้งถิ่นฐานที่มีทั้งการวางตัวไปตามแนวลำคลองและแนวถนน นอกจากนี้ยังมีองค์ประกอบทางการเมืองการปกครองยังมีส่วนในการวางแผนและนโยบายเพื่อเป็นการกำหนดทิศทางที่จะเกิดขึ้นในอนาคตแก่ชุมชน ซึ่งเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่มีผลโดยตรงต่อรูปแบบการตั้งถิ่นฐานที่จะมีการเปลี่ยนแปลงต่อไปในภายภาคหน้า

แผนภูมิที่ 3.1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

3.2 วิธีดำเนินการวิจัย

1) ทำการศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ศึกษา โดยทำการค้นคว้าเก็บรวบรวมข้อมูลในด้านต่างๆ ควบคู่ไปกับการศึกษาแนวความคิด ทฤษฎี และทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง จากเอกสารท้องถิ่น เอกสารทางวิชาการ ภาพถ่ายทางอากาศ แผนที่ ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ส่วนคือ

- ประวัติความเป็นมาของชุมชน
- ลักษณะทางกายภาพของพื้นที่
- โครงสร้างทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมของชุมชน

2) ทำการศึกษาถึงพัฒนาการของชุมชนที่มีรูปแบบการตั้งถิ่นฐานในอดีตจนถึงปัจจุบัน รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่เกิดขึ้นจากปัจจัยของเวลาและการพัฒนา โดยในการศึกษารุ่นนี้ ได้แบ่งพัฒนาการของชุมชนริมน้ำตลาดคลองสวนออกเป็น 3 ช่วง ซึ่งในการแบ่งก็ได้ยึดเส้นทางคมนาคม และเหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นเป็นเกณฑ์ ทำให้สามารถจำแนกได้ ดังนี้

- ช่วงที่ 1 การเกิดชุมชนและตลาดคลองสวน โดยในช่วงนี้จะอยู่ในสมัยรัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์เป็นต้นมา จนถึงปี พ.ศ. 2500 ซึ่งในช่วงนี้จะเป็นการดำเนินเรื่องราวความเป็นมาของชุมชนริมน้ำแห่งนี้ รวมถึงความสัมพันธ์ของชุมชนกับคลองประเวศน์บุรีรมย์

- ช่วงที่ 2 การเปลี่ยนแปลงของศูนย์กลางการค้าริมน้ำ ในช่วงนี้จะเริ่มตั้งแต่ในปี พ.ศ. 2500 เป็นต้นมาจนถึงปี พ.ศ. 2542 ซึ่งเป็นช่วงที่เกิดการพัฒนาอย่างรวดเร็วของเส้นทางคมนาคมขนส่งทางบก และบทบาทของเส้นทางคมนาคมขนส่งทางน้ำที่ลดน้อยลง ทำให้เป็นจุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลงบทบาทของศูนย์กลางการค้าทางน้ำแห่งนี้ รวมไปถึงโครงสร้างและรูปแบบการตั้งถิ่นฐานที่มีเกิดความหลากหลายมากขึ้นภายในพื้นที่ศึกษาแห่งนี้

- ช่วงที่ 3 การพัฒนาคุณภาพชีวิตควบคู่กับการอนุรักษ์อย่างยั่งยืน ในช่วงนี้เป็นช่วงที่มีการพัฒนาพื้นที่และชุมชนอย่างต่อเนื่องจากช่วงที่ 2 ทำให้เกิดกระแสการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมมากขึ้น อันเนื่องมาจากของผลการพัฒนาอย่างรวดเร็วทำให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนริมน้ำแห่งนี้ในหลายๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นทั้งทางด้านสภาพแวดล้อม สภาพเศรษฐกิจ และสภาพทางสังคม รวมไปถึงวิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชน นอกจากนี้ในช่วงนี้ยังมีผลสืบเนื่องไปถึงอนาคตอันใกล้กับการพัฒนาของภาครัฐที่เกิดขึ้นในพื้นที่ใกล้เคียง รวมทั้งการเตรียมพร้อมรับกับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่กำลังเป็นที่นิยมและมีการส่งเสริมของรัฐบาล โดยในช่วงนี้จะเริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ. 2542 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน

3) การวิเคราะห์ข้อมูลในแต่ละช่วงของพัฒนาการที่เกิดขึ้นกับชุมชนริมน้ำตลาดคลองสวน ศึกษาถึงปัจจัยที่มีความเกี่ยวข้องกับการพัฒนาการที่เกิดขึ้นในแต่ละช่วงตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน รวมไปถึงบทบาทความสำคัญของชุมชนริมน้ำแห่งนี้ที่มีต่อกลุ่มคนในพื้นที่และประชาชนในพื้นที่

ใกล้เคียง โดยในการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อทำการศึกษาจะอาศัยข้อมูลที่ได้จากแผนที่ ภาพถ่าย และ การศึกษาภาคสนาม

4) การวิเคราะห์ถึงความสัมพันธ์ของแม่น้ำลำคลอง กับชุมชน การดำรงชีวิตตามวิถีชีวิต ดั้งเดิมของท้องถิ่น และเอกลักษณ์ของชุมชนริมน้ำแห่งนี้ รวมทั้งสภาพปัญหาที่เกิดขึ้น นอกจากนี้ ในการศึกษาจำเป็นจะต้องทำการวิเคราะห์ถึงศักยภาพของชุมชนและแนวโน้มที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ในทุกๆ ด้าน โดยใช้การศึกษาจากลักษณะรูปแบบการตั้งถิ่นฐาน การประกอบกิจกรรม การใช้ พื้นที่ในช่วงเวลาต่างๆ รวมไปถึงบทบาทกลุ่มคนและชุมชนภายในพื้นที่ศึกษา ซึ่งข้อมูลที่ใช้ ประกอบไปด้วยข้อมูลที่ได้จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เอกสารทางวิชาการ การศึกษาภาคสนาม

5) ทำการประมวลผลและสรุปผลการศึกษา เป็นการวิเคราะห์บทบาทในอนาคต และหา แนวทางป้องกันแก้ไขปัญหาทางกายภาพที่เกิดขึ้น เพื่อประเมินผลและใช้เสนอแนะกรอบการพัฒนา ชุมชนสอดคล้องเหมาะสมไปกับการอนุรักษ์ไว้ซึ่งเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม และวิถีชีวิตดั้งเดิมของ ชุมชนริมน้ำตลาดคลองสวน

3.3 แหล่งที่มาของข้อมูล

3.3.1 ข้อมูลปฐมภูมิ ได้จากการศึกษาภาคสนาม โดยแบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือ

1) การสำรวจภาคสนาม (Field Survey)

เป็นการสำรวจลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ชุมชน โดยจะทำการสำรวจสภาพ ความเป็นจริงในปัจจุบันประกอบกันกับการสังเกตในลักษณะกว้างๆ โดยมีขอบเขต ดังนี้

- ขอบเขตทางกายภาพของชุมชน
- การเข้าถึงพื้นที่ เส้นทางสัญจร
- สาธารณูปโภค และสาธารณูปการ
- การใช้ประโยชน์ที่ดิน และการใช้ประโยชน์อาคาร

2) การสังเกตการณ์ (Observation)

เป็นการสังเกตการณ์ในด้านวิถีการดำเนินชีวิต การประกอบกิจกรรมที่ทำเป็น ประจำวัน โดยจะทำการสังเกตในสิ่งต่างๆ ดังนี้

- จำนวน และประเภทของกิจกรรม
- รายละเอียดของกิจกรรมภายในชุมชน และในแต่ละกลุ่มตามพื้นที่ย่อย
- ช่วงเวลาในการดำเนินกิจกรรม
- สภาพปัญหาทางกายภาพที่มีผลต่อวิถีชีวิต และการประกอบกิจกรรม

3) การสัมภาษณ์ (Interview)

เป็นการเก็บข้อมูลเชิงลึก โดยใช้การสอบถามประชาชนในพื้นที่ หน่วยงาน

และองค์กร ที่มีความเกี่ยวข้อง โดยแบ่งการสอบถามออกเป็น 2 กลุ่ม คือ สัมภาษณ์บุคคลสำคัญ (Key Informants) ชุมชนแบบเจาะลึก เช่น คณะกรรมการชุมชน เจ้าของตลาด เจ้าหน้าที่เทศบาล ตำบลคลองสวน เจ้าหน้าที่เทศบาลตำบลเทพราช ผู้ใหญ่บ้าน ฯลฯ และสัมภาษณ์บุคคลโดยทั่วไป แต่ให้มีความครอบคลุมในทุกกลุ่มช่วงอายุ และกลุ่มอาชีพ ดังนี้

- กลุ่มอายุ แบ่งออกเป็น 3 ช่วงวัย คือ
 - วัยเด็ก (อายุไม่เกิน 20 ปี)
 - วัยกลางคน หรือวัยทำงาน (อายุ 21- 55 ปี)
 - วัยชรา (อายุเกิน 55 ปีขึ้นไป)
- กลุ่มอาชีพ แบ่งออกเป็น
 - ค้าขาย
 - รับจ้าง ทำงานโรงงาน
 - เกษตรกรรม เลี้ยงสัตว์น้ำ
 - รับราชการ

ตารางที่ 3.1 กลุ่มตัวอย่างที่ทำการสัมภาษณ์

ประเภทการสัมภาษณ์	บทบาทอาชีพ	กลุ่มวัย/ช่วงอายุ	ประเด็นการสัมภาษณ์
บุคคลสำคัญ	- เจ้าของตลาด - เจ้าอาวาสวัดในชุมชน - เจ้าหน้าที่เทศบาลตำบลและครู - คณะกรรมการชุมชน - ผู้ใหญ่บ้านหรืออดีตผู้ใหญ่บ้าน ฯลฯ	วัยกลางคน/วัยทำงาน (21-55ปีขึ้นไป) วัยชรา (55 ปีขึ้นไป)	-ความเป็นมา การเปลี่ยนแปลงสภาพปัจจุบันของชุมชนทั้งด้านกายภาพ เศรษฐกิจ และสังคม -สภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน -วิถีชีวิต ประเพณีวัฒนธรรม กิจกรรมและการใช้พื้นที่ตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน
บุคคลทั่วไป	- กลุ่มชาวบ้านที่ค้าขาย - กลุ่มชาวบ้านที่รับจ้าง รับราชการ - กลุ่มชาวบ้านที่เลี้ยงสัตว์น้ำ เกษตรกร - กลุ่มนักเรียน	วัยเด็ก (ต่ำกว่า 20ปี) วัยกลางคน/วัยทำงาน (21-55ปีขึ้นไป) วัยชรา (55 ปีขึ้นไป) วัยเด็ก (ต่ำกว่า 20ปี)	-กิจกรรมประจำวันและการใช้พื้นที่ - ความถี่ และช่วงเวลาในการประกอบกิจกรรมและการใช้พื้นที่ -สภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน

หมายเหตุ

- บุคคลสำคัญสัมภาษณ์เจาะจงตัวบุคคล โดยการเลือกตัวอย่าง
- บุคคลทั่วไป สัมภาษณ์ตามกลุ่ม กลุ่มละ 3-8 คน โดยการสุ่มตัวอย่าง

ซึ่งในการเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์จะทำการนำมาวิเคราะห์แล้วสรุปผลออกมาเพื่อนำมาใช้ประกอบในการวิเคราะห์ถึงความสัมพันธ์ของคนกับพื้นที่ การประกอบกิจกรรม รวมทั้งสภาพปัญหาที่เกิดขึ้น

3.3.2 ข้อมูลทุติยภูมิ ได้จากข้อมูลทางเอกสารจากหน่วยงานราชการและท้องถิ่น เช่น เทศบาลตำบลคลองสวน เทศบาลตำบลเทพราช หอสมุดกลางและห้องสมุดคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย รวมทั้งจากหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องและจากแผนที่ภาพถ่ายทางอากาศของกรมแผนที่ทหาร

3.4 การประมวลผลและการวิเคราะห์ข้อมูล

3.4.1 การประมวลผล นำข้อมูลที่ได้จากการสำรวจ และการสัมภาษณ์ มาจัดระเบียบและเรียบเรียง แบ่งประเภทข้อมูล โดยนำเสนอในรูปแบบการพรรณนา รวมทั้งการอธิบายถึงลักษณะและโครงสร้างทางกายภาพของพื้นที่ศึกษา ซึ่งจะใช้การนำเสนอในลักษณะของแผนที่ และแผนผัง

3.4.2 การวิเคราะห์ข้อมูล ในการวิเคราะห์ข้อมูลทำการแบ่งการวิเคราะห์ออกเป็น 2 ลักษณะ โดยที่ในส่วนของคุณลักษณะภูมิ เมื่อทำการรวบรวมข้อมูลเสร็จสิ้นแล้ว ทำการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล ส่วนข้อมูลทุติยภูมิ เมื่อทำการรวบรวมข้อมูลได้ครบถ้วนแล้วทำการแสดงข้อมูลในรูปแบบของการบรรยายในเชิงพรรณนา และรูปแบบของตาราง หลังจากนั้นทำการวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์

- พัฒนาการของชุมชน นำข้อมูลทั้งหมดจัดเรียงในกรอบการศึกษา โดยแบ่งเป็น ลักษณะทางกายภาพ ทางสังคม ทางเศรษฐกิจ โครงสร้างของชุมชน และความสัมพันธ์ของชุมชนกับพื้นที่โดยรอบ จากนั้นแล้วทำการอภิปรายโดยใช้การเปรียบเทียบให้ชัดเจน โดยใช้การนำเสนอในรูปแบบของตาราง แผนที่ และแผนผัง

- รูปแบบการตั้งถิ่นฐานของชุมชน เป็นการเรียบเรียงโดยใช้รูปแบบเดียวกันกับพัฒนาการของชุมชน ซึ่งแบ่งเป็น 2 ระดับ คือ

1) ระดับภาพรวมของชุมชน ศึกษาและวิเคราะห์โดยแยกออกเป็นโครงสร้างของชุมชนทางด้านกายภาพ ด้านสังคม และด้านเศรษฐกิจ

2) ระดับพื้นที่ย่อยของชุมชน ศึกษาและวิเคราะห์โดยการแบ่งพื้นที่ชุมชนให้เป็นกลุ่มย่อย โดยการใช้ลักษณะทางกายภาพ และทางสังคมเป็นกรอบหลักในการแบ่ง รูปแบบสถาปัตยกรรม ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นระหว่าง คน กิจกรรม และการใช้พื้นที่ รวมทั้งการศึกษาถึงศักยภาพของพื้นที่ แนวโน้มการเปลี่ยนแปลง และสภาพปัญหาของพื้นที่ โดยทำการสรุปผลการวิเคราะห์ในรูปแบบของแผนที่ แผนผัง ตาราง และการบรรยายเหตุผลประกอบ